

A hét akol.

(Gömöri népmóda.)

(Folytatás.)

A király pedig, a kit halálra kerestek, el volt rejtve jól.

Az egy gomolylyá vált magyar táborban, ott a muli pusztán, mikor már csak két ut állott nyitva, az, amely reménytelen kétségbeeséssel bujdosásba és, amely egyenesen a halálba vezet: a hős király ezt az utóbbit választotta. Kirántotta nehéz kardját s ki készült rohanni a szekérsáncokkal kerített szük táborból, hogy belerohanjon az üvöltő ellenség kellő közepébe; de két izmos ököl megragadta lova zabláját két felől s vontta maga után, ellenkező irányban a Sajó felé; ott a két bátor vitéz a folyó magas partjáról beugratotta a király lovával az alól kavargó vizbe, mely magasra csapott fel két felől, gyöngyöző tajtékot turva a menekülők körül, követve őket fél gázló, fél uszó utjokba, míg csak föl nem kaptak a tulsó partra, a honnan még egyszer visszatekintettek a romlás és pusztulás mezejére.

A király eltakarta arcát a látományon. Temetés van ottan, országát temetik.

Sarkantyuba kapta tiszskölő lovát. Ott a láthatár szélén sötét erdő terül. Süket, mély reneteg, a Bükk renetegje; ott nyílik a bujdosónak hajlék, kinek az országban nincs egy ajtó tárva, a mely befogadja; avar falevél lesz párna feje alatt, patak zuhogása altató zenéje, bokor sűrű lombja szellős takarója; hálótársa, kivel szépen megfér egy szikladuban, farkas, s eledel nyers gomba és gyökér, mit az erdő terem; jó eledel annak, kinek nincs senkje, a ki egy falat kenyérral megkönyörítne kizósó éhségén árva Magyarország árva királyának.

Itt talált menhelyet a bujdosó király az erdő legmélyben mélyében. Két kisérője elmaradozott tőle, tán hogy gát legyen majd, ha a tatár-áradat nyomába hámpolyog s föltartsa azt, ha csak kis időre is; hű papirja inasakadtan rogyott el alatta s ő maga testében-lelkében megtörve, vándorogott meg-meglapulva egy-egy bokor alatt, megrezzenve minden kicsi neszre, míg végre leroskadott elerőtlenedve s mohos köre hajtvá megalázott fejét, esendesen hallgatott a fák koronáján végig sohajtó szélre; talán egy ország halálosohajtása az. Lehunyta fáradt szemeit, de lelkelve jól látta vérben-lángban uszó hazáját, téreit megrakva halavány, vértől tapadó tetemekkel, miken keselyűk és varjak lakmározó serege kiúzó vijjgő csatát az erdei vadakkal. A hullák között ott van egy mindegyiknél szomorubb hullá, élelten halott, de a ki érez, vonaglik s még mindig haldokol, minden keselyű az ő szívébe mar, az éhező farkas az ő szívet tépi, s a mi az országot elborítja, a vértakak piros tajtékot verő hullámaival, onnan fakad mind az ő kebeléből s falvak és városok susterző pokoli fájdalommal. Az érző, a vonagló hullá fejét koronás sisak takarja, mellvértén ott ragyog az ország czimere, — nincs kétség benne, az ő maga, IV. Béla, a magyar király.

A király nehéz, kínos nyögéssel vergődik kizósó álmában, mely reá nehezül, mint a lidérez-nyomás. Lankadt idegei nem bírják széttörni a lélekzet fojtó bűvölét szívós bilincseit. Észre sem veszi, hogy fölülte elhajlik a bokor s egy kis pásztorfiu piros egyszékes képe néz ki a zöld lomb mögül, bámulsó meglepetéssel vizsgálván az alvó daliát; majd lassan, óvatosan közelébe lépve, vizsgáló szemmel végig tekint rajta, aztán lélekzetét visszafojtva, följe hajlik, kezét rá teszi a hideg fényes vértre, mely mellett

takarja s csendesen figyel, dobog-e még alatta valami. Aztán lekeritvén nyakáról kis rongyos daróc szűrét, gyöngéden föl emeli az alvó halvány fejét s leoldja csöndesen a nehéz sisakot, hosszan-hosszan nézi azt a szelid halvány fejet, aztán lefekteti halak az összehajtott szűrre, melyen végig omlanak a fájdalmas homlokot körítő hosszú selyem fürtök.

Azzal fölemelve az aranyos sisakot, gyorsan, mint a kis öz, eliramlik vele, a hívős szellőre bizván, hogy azt a borut arról a szép magas homlokról esőkolja le.

A király most már csendesen alszik. Komoly, jótékony nyugalom tükröződik arcán. Majd gyöngy pir borítja el arcát, mint egy mennyei lehelet s szeliden mosolyogni kezd. A főnix-madáról álmodik és ez oly jól esik elnyomorgatott, megsebzett lelkének.

Egyszerre fölébred, csendesen végig simit kezével homlokán s lassan körül tekint. A főnix elröppen. A király újra lehunyja szemét, hogy még láthassa. Bágyadtan hanyatlik feje a kis rongyos szűrre, de akkor feljéled, észreveszi, hogy álmát meglapta valaki, van ember, a ki rejtekhelyét ismeri; félkönyökére támaszkodik s másik kezével kardjához kap. Föl akar kelni; ah, nem lehet, a test megtagadja a szolgálatot, a gond, a fáradság, a fájdalom, éhség és szomj vasmarokkal szorítja le aláhanyatló fejét a kis pásztorfizűrre. Annak a rongydarabnak foglya lett. Elboruló szemét két szárnyával kezd már befogni a halál madara s a király nem tesz több kísérletet, hogy elúzza onnan.

E pillanatban megzörren a bokor. A pásztorfiu közeleg, halk nesztelen léptekkel. Egyik kezében hozza a sisakot hús forrásvizel tele, míg másik tenyerén zöld cserle-velekből hevenyészett tányéron piros földi epret őriz, gondosan ügyelve, hogy egy szem le ne guruljon belőle. Csendesen oda telep-szik az alvó mellé, ölébe fekteti fejét s gyöngéden meglocsolja a forró homlokot, mire az bágyadtan felnyitja megtört sugárú, üvegesedő szemét s mereven tekint föl.

— Ébredj, uram, ébredj föl, jó uram, itt a friss forrás-víz, nedvesítsd meg vele száraz ajkaidat, — suttogja csendesen, mintha attól félne, hogy fölébreszti, pedig hiszen azt akarja épen.

És a király csendesen kinyújtja karját a sisak után, mit az ajkaihoz emel s hosszú, mohó kortyokban üríti ki csaknem félig. Az üdítő víztől magához tér s uj erőre kelve, föltámaszkodik ülő helyzetében s csodálkozva tekint a pásztorfiura, kinek arcán egy meglátszik annak az öröme, hogy most egy halálnak indult embert adott vissza az életnek.

Hát ha még tudná, ki az?

A király némán vizsgálja az életvidor arcot, aztán egy szó nélkül fogadja el az eléje nyújtott illatos szamóczát. A gyermek oly benső lelki örömmel nézi, hogy az neki milyen jól esik.

— Kisértsd meg, uram, hátha fölkelhetnél. Mert itt sokáig nem maradhatunk. Az erdő szélét rabló had és tatársorda csatangolják keresztül-kasul. Azok nemes vadat hajtanak s jaj annak, a ki idejekorán el nem menekül. Én ismerem az erdő minden zegitzugát, titkos ösvényeit, rejtett csapásait, majd én elvezetlek biztosabb menhelyre, a hol föl nem talál soha senki emberfia.

— S tudod te, ki az, a kit megmentettél? — kérde a király.

— Menekülő vagy, bujdosó vagy, a kit én még nem menttetlek, de hiszem istenem, hogy megmentelek. Siess, jó uram, mert nem tudhatod, melyik pillanat az, a melyet elhalasztanod nem szabad.

— S tudod te, ki az, a kit megmentettél? — kérde a király.

A király fölkel, fölegyenesedett, aztán megragadva az ifju kezét, mélyen, hosszan a szemébe nézett s csak akkor mondá:

— Vezess!

A zöld lombsátor beborult mögöttök s távozó lépteik neszt elnyelte az erdő süket némasága.

Ekkor egy óriás fa mögül egy óriás ember-alak tűnt elő, tetőtől talpig vaspánczéba verve. Sötét, mogorva, torzonborz arcából pokoli tüzzel világított ki az a két szem, melylyel a távozóknak után tekintett. Sokáig nézett utánok; majd fölemelve vasöklét, megrázta azt feje fölött s hangosan, mélyen kacagott, hogy fölmennydörgött utána az erdei vízszang.

(Folyt. köv.)

Török Kálmán.

Kazinczy Ferencz fogsági naplója.

(Folytatás.)

Május 8-án hozám jött a Director és Controllleur, s jelenté, hogy a parancsolathoz képest a kertbe fogok egy órára eresztvén, mindketten leveletnek, de kérnek egyszeresind, hogy a kertre nyíló ablakkal semmi egyetértésbe ne tegyem magamat.

Egy egész hónapig járék már le, midőn a szakácsnéknak Axmann-nének egy 13 esztendő leánya megszólt. Herr von Kazinczy, wie ist das, dass die übrigen zu unsere Fenster treten, und hier ganze Stunden sich unterhalten? (Kazinczy ur, hogy van az, hogy a többi urak ablakunkhoz jönnek s egész órákig ott beszélgetnek?) A gyermek gyönyörű képű, igen husos gyermek, s leány volt; repültem volna, hogy összecsokoljam a rostélyon keresztül, de épen úte óram s mennem kelle. Thomás nevű invalidusunk elfordula, midőn ismét lementem. Mivel csinálhatok örömet az urnak? — kérde Katerle, kit én azonnal Titinek neveztem erdélyiesén, s a név örökre rajta marada, ugy hívák a háznál, ugy a városban. Olvas-é újságokat atyád? — kérde. Nem is felelt. Warten Sie! ment, s hozta az újságokat. Én azokat hirtelen s lopva frakkom alá dugtam, s megtanítottam a gyermeket, hogy setétben jöjjön ablakom alá, le fogom vetni.

Néje Peperle 2 esztendővel vala idősebb. Ha valamit tudatni akartok velink, az egyik a ti kaputoktól, a másik a Controllleur lakása alatt nyíltól menjetek szembe egymásnak, s beszéljete magatok közt, a hang hozzánk felhallik, s érteni fogjuk, mondám. A két leány vala jöltevőnk, minden velek töltött beszélgetésért az ablakok rostélyán által, egy itze bort kellett adatni traiteurünkkel a beszédeinket beszélteni hagyo invalidusnak, s azt Axmann a mi hónapos kontónkra róvta fel, más czím alatt.

Sokszor Titi éjjeli tiz után ablakom alá jött, s én leereszték egy spárgán vagy galandon egy szerviztet s felvontam, a mit a gyermek bele rakott.

Hazulról kaptam pénzt, de soha híreket nem. Egyszer quietálom kelle a summát, quietáltam s a datum előtt ezt irtam Gott segne Sie geliebte Mutter! Brünn, den (Az Isten áldja meg, kedves anyám!) s a Director, vagy talán a Gouverneur emberei kitorlék azt, mert nem tartozik a nyugtató természetéhez.

Megkértem tehát a rud segedelme által a Controllleurát, hogy az anyámhoz irt levélre csináljon borítékot, az irja reá Teschenbe férjhez adott testvéréhez az adreszt, az csináljon ismét borítékot reá, s írja felébe, a mademoiselle Elise de Rozgonyi, a Casovie. A levelet vév az anyám, én pedig épen ezen az utakon a választ. Elmondám tarsaimnak a vett híreket, s Szlávay ezen küldhetett volna levelet a tollunk szabadon eresztett bátyjának Györgynek, de ő semmit sem akara Grünerspergének vagy férjének köszönni, s a mely levelet Györgyhöz írta, egy leány által tetette a postára, ki a kertre nyíló ablakok sorában a felső emeleten lakott.

A levél cancellusokban volt írva. Egy szelet papirosra quadratumokat rajzolt, azoknak némelyikét kiszélelte, rá tette tiszta papirosára s a felsőbb lyukait beirta, azután azon quadratumokat, melyeket a forma levétele után üresen talált. A csuda-levél váradi kereskedő Cipriánhoz volt adressálva, kit sem György, sem János nem kére meg, hogy ha ily levél érkezik, Györgynek adja.

Ciprián postára küld s hozák leveleit. Felbontogattja, s ezen feladok. Nem is gyanítá, hogy ez Szlávytól Szlávayhoz jó. Némely katonatiszteknek mutatja, mint valamely tréfát. A tiszték tanácsolják, adja be, mert különben ők tesznek jelentést. Ciprián tehát a levelet a biróhoz viszi, bizonyosságul híván a tisztéket, hogy sem meg nem olvasta, sem nem tudja honnan jó. A biró első alispán, most septemvir Péchy Imre urnak adja be, s ez felküldi a palatinusnak; Szlávay Györgyvel előbb megmagyaráztatván, hogy ez a feleletre elkészülhessen, ha kívántatnának.

Szlávay János tele akará firkálni papirosát, s oly dolgokat is írta a tollunk kis-abadult és így felvigyázóinkat s velünk bánásmójját ismerő testvéreink, a mire semmi szükség nem vala; hogy együtt vacsoráljatunk, hogy neki gyertyája van, hogy Kazinczy levelet veve az anyjától. És midőn felvigyázóink hajlandóságával dicsékedék, azok ellen egyszeresind bosszankodva fakadza ki s őket csipő nevezetekkel illette. A levél Szlávaynak lelkét ugyan szep oldalról nem festé, valaminthogy utnak eresztése nem szől feje jóságért.

Én egy szombat nap megkértem Directorunkat, parancsolna nekem szabót, mértékét venni egy frakkhoz. Várán a szabót, egy fél már kész levelemet nem oda tevém, a hol a többit az elküldés órájáig rejtgettem, kebelemben, nehogy a szabó ujja a mértékvevés alatt a papirost megsejtse, hanem párnám közt hagyám, s így elremlék, meglátván a Guberniális Consiliarius Schröt-er urat, és egy idegent, ki a morvaországi Polizei Directora vala. Wir kommen Ihr Arrest durch zu sehen, und das auf Befehl Sr. Majestät; Sie haben Schreibezeug da. (Azért jöttünk, hogy az ön börtönét megvizsgáljuk, ő felsége parancsára. Önnek itt irószere van.) — Alájá vetem magamat a parancsnak, de nekem irószerszámom nincs. — Még ekkor nem tudtam, mit fogok csinálni a párnák közt rejtett levéllel; de nem tagadnom nem lehet. Az ablakfal két szegletében a szoba hossza felé egy deszkán állának, mint egy két vagy háromszáz darab könyveim s papirossaim, s a bal szeglet deszkájának a Polizei-Director állott, a másiknak az Isten embere Schröt-er. Valamely könyvben elől vagy hátul vagy a nyomtatott levelek szélein, ha német írást látott, azt mind az asztalra raká, hogy majd elvigye.

Ugyanazt cselekvé Schröt-er is. Én a szoba közepén állék, s azon gondolkozám, mint lophasam ki párnám közül levelemet, mely annál bajsabb volt, hogy az ágy fala mellett álló deszka könyveit a Polizei-Director motozta. A párnám elibe állék tehát, s hátra votvén kezeimet a levelet kezembe vévén s egyet fordulván állásomból, azt a Consiliarius zsebébe dugám . . .

Ez a nemes lelkű ugy gyanítá, hogy asztalom fiókjában fogják találni tiltott portékáimat, s elfordított föl voná ki az asztal fiókját. Hier ist nichts, mondá. Akkor letérdepele, és ismét elfordított föl néze, ha van-e valami dugva az asztal fenekébe; auch nichts. De valóban ott, ha szemeit el nem fordította volna is, semmit nem talált volna.

A Polizei-Director letépte falaimról minden mappáimat, azt gyanítván, hogy a mappa és fal közt fogja lenni az anyám levelet, vagy firkálásokat a mappa fonák oldalán, és semmit sem lele. Most egy csomó fehér ruhát lele a földön, a kemenczém szomszédjában. Was ist das? — Schmutzige Wäsche. (Mi ez? — Szennyes ruha.) Rátöp-panta. Lába nem érte semmi kemény, s ment, pedig ott vala gyertyatartóm. Nem szükség említenem, hogy ágyam, kofferem, ruhám mind meg-motóztattak, csak személyem nem.

Schröt-er, a mi referensünk a Guberniumnál, (mert föfelvigyázásunk reá vala bízva,) az első-séget a kimenésben a németnek adá, akkor zsebébe nyult, s az oda dugott levelet a szoba közepére vetette. — Eljen az áldott ember neve örökké!

A Szlávay oktalanságának a leve következése, hogy mind ő, mind én más szobába vitetünk. Minkutána tudva vala, hogy neki és nekem tentánk van, felteheték a tapasztalások után, hogy azt szobáink vájt lyukait közt tartjuk, én tollamat az ablak vasa lyukába, s ezért kelle által költőznünk. 1798. július 1-ső napja óta 1799. márczius 8-ikáig tehát Nro. 4. vala lakásom.

Az említett utolsó datum előtt vasárnap d. u. a Controllleur felesége az egyik ablakhoz állá s azt a nekem szóló jellel kopogtatta meg. Barany Mihály épen az ablaknál állott, s kiált nekem, hogy hívák. Akkor az asszony két keze ujjával falat csinálván szájának, elég hangosan

ezt mondja: Commission von Wien! (Bizottság Bécsből!) — s az ablakról szobájába tér. — Én tollkésemet kilöktem az ablakon, tollamat előbb ugy összefaragván, hogy mik voltak legyen, senki el nem ismerhette volna, s titkos papirossaimat mosdó tálaban széjjel mosám.

A császár Bécsből küldte ki egy Appellations-Rathot és a magyar Cancellária secretariusát, hogy mindnyáján motóztassunk meg, a Szlávay levele következtében-e vagy valami előttiink esmérletlen történet miatt, mi azt soha meg nem tudánk. Ezek bejöttek a házhoz, s nem lelék a Directort. — Mig ez felkeresték a várospan, a Controllleurát módot talált nekünk hirt adni az ablakból, a valóban az igen jól történt.

Megkérkezvén a Director, az Appellations-Rath és Secretarius G. . . . ur (s ez, hogy magyarnak ne gyanítsuk, feketé plundrába, strimpfiben, stíliben) s a ház referense cons. Schröt-er ur, magokat legelőbb is Szlávayhoz vezettették. — Also Sie sind der Szlávay? uns freuts Sie zu kennen! (Hát ön az a Szlávay? Örülünk hogy megismerhetjük!) mondá neki az Appellations-Rath, hihetően azért e bántással, mert kezében vala immoralis levele. Felhányaták mindenét s utána sorba járák a foglyokat, s mindenikénél legelőbb a könyveket, papirossokat motozák meg, ugy aztán ruháinkat, ágynakat.

Belépvén nálam, kalapjaikat mind hármán feltevék ugyan, de magukat a szerint viselék, a mint illik. Wir kommen auf den mündlichen Befehl Sr. Majestät, Ihr Arrest durch zu sehen. (Ő felsége egyenes parancsára jövnék az ön börtönét átkutatni.) Nálam semmit sem találtak. Mappám tekerésében egy iv papiros állá ezen felirással: a pápai herc 1789.) Was ist das? Eine Zeichnung von dem Garten des Erlauer Bischofs zu Pápa. (Mi ez? Az egri püspök kertjének Pápa araja.) — Az Appellations-Rath nem akará velem tudatni, hogy társa tud magyarul. Also zeichnen Sie auch? — Wie Sie sehen mein Herr Appellations-Rath, zur Nothdurft. — (Tehát rajzol is? — A mint látja fötörvényszéki tanácsos ur, szükségből.) G. . . .-nak toltá, az inte, hogy az ide irt sor és állításom egyeznek.

Reggel ismét megjelenék, Szlávayt küldék sétálni a Director kertbe. Az alatt mindenét meg-motózták. Matráczában pénz, kénygyertya, kova, acél, viaszgyertyák, egy vaszarvós nadrágban egy magyar nyelven irt czédula. Kérdőre vonatott azok iránt, a miket az elfogott levélben Váradra irt vala.

Feljtem mondani, hogy Szulyovszky és a többiek 1796., vagy 1797. inkább, Gríczből Brünnbe hoztattak által, s elbeszélék a mi két felvigyázóinknak, hogy a griczi Gouverneur velök igen kegyesen bánt, ezt mondogatván: Favores sunt ampicandi, non restringendi. (Kedvezni kell nekik inkább, nem megszorítani.) Ezt elmondanom a következők miatt vala szükséges, mint azt is, a mi itt következik:

Egy ifju gróf, kinek testvérnéje Brünnben valamely Excellenz hitvese vala, Bécsben tartatott fogságban. Sirásai, ígéretei arra birák profosztát, hogy az maga vitt tintát, papirost az ifju grófnak, és hogy a titkos Polizey a levelet el ne foghassa, nem postára tette azt, hanem maga vitte meg Brünnbe. Mihelyt megérkezék, ment az Excellenz-néhez, kihivatá vendégei közül, s négyesem közt által adá a testvéreje levelet, s azon órában menni akara. A grófné kéri, háljon meg, férje bizonyosan megjő az éjjel, s holnap jöhet, hogy leve szoljon. A profosz megmarad s másnap felkeresi a grótot. Ez dicséri a profoszt, s pénzt ad neki, s ajánlja sógorát továbbra, de hogy ő fél, kitalál világosodni, hogy ő sógorától levelet veve. Tud-e valaki más e dolog felől? Senki. Hol vette sógorom a tintát, papirost? En vittom neki. Irt-e még másnak is, vagy csak nekem? Mindezeket kiszévé a profosztból, postát parancsol, Bécsbe megyen s a sógora levelet a császárnak általadja, elbeszéli a mit a profosztól kiszévé a profosz 10 esztendőre condemnáltatik, napjában két krral. Ezeket előrebocsátván, folytatom tárgyam.

Szlávay után engem parancsoltak magok elébe. Jöve Grünersperg és a Director, kinek felesége közelite a lebetegedéshez, s körték a könyörögtek el ne áruljam. Uraim! — mondám, — én kész vagyok veszni, de jöltevőmet soha el nem árulom. Nem vagyok én Szlávay. — Mig az Appellations-Rath elébe juték, Schrámek elbeszélé, hogy ő is igen vastag felesége letéredelének az Appellations-Rath előtt, s így kérték, hogy rajtok könyörüljön. Schrámekné csaknem idéltent szüle ijedében.

Sirhalmok közt . . .

Sirhalmok közt járok-kelek,
S könyem árja meg-megered . . .
Oh e hantok oly sötétek!
Rajtok a kin csak sötétebb.

Mennyi özvegy, mennyi árva
Lelke sir itt, nyögve, fájva!
Sohajukból felhő támad,
S vet e tájra gyászos árnyat. —

El se szállhat egyik felhő,
Már a másik nyomba feljő . . .
Oh, ki tudná látni szélylyel:
Hol borong ez örök éjjel?

Kél-e csillag a vak éjben?
Önmagamtól félve kérde,
S mig szívem rá fájva dobban,
Lelkem azt susogja: „ott van!”

Rezgő könyben, felleg-árnyban,
Mindenütt egy fény sugarú van;
S szíveden, — mig vérzik, reszket —
Egy-egy szálát áteresztget! . . .

S kebleden, — mig víjja kétség,
Oszlik, bomlik a sötétség;
És sebed tépdese Jóbul:
Érzed, hogy az egyre gyógyul.

Oh, e fény, — bár fedje távol —
Sir ölen is átvilágol!
S ajkad a mig szól, tagadva:
Ott találd őt magadba! —

Ilyé Bálint.

Uraim! — mondán megállván előttök, — én scorbatusban betegeskedem; kérdezzék meg irántam a ház orvosa. Ha tehát vagy elgyengülök vagy vérem elindul, azt fortélynak ne tulajdonítsatok. — Ugy tetszik, mind a Appellations-Rath, mind G — ur szinte tiszteletet mutattak irántam.

A parancs szerint bánik-e önökkel a Directeur, a Controleur? — Elejénten annál is sanyarubbán s felhordám a példákat. Civilis felvigyázó mindig keményebb, mint a katonai. Ezek, s ezek voltak méltó panaszunk a kettő ellen. Együtt soha nem vacsoráltunk, azt hamisan írta Szlávy, hanc minthogy az ebéd és vacsora alatt szobánk büzt kapának az ételtől, megengedék, hogy ajtajaink föléig kiszellőzhessenek, s ilyenkor kiki a maga küszöbéről szólhatta társaival, olykor az is megtörtént, hogy egyike a másikához közelite lopva. — A dolog nem úgy volt, a mint én mondtam, hanem a mint Szlávy írta, de a Directoron s Controleuron segíteni kelle. — Ezekhez azt vetém, hogy könnyebbséget csak azolta érzék, a miolta a grácziek elmondák, mint bána ott velek a Gouverneur.

Hol vevém azt az egynehány kocz morvaországi papirost, melyet a brünni Polizey-Director deszkáimon talált? Szlávy Györgytől. Ezt utolsó napjaimban erre megkértem, s midőn én feljöttem a kertből, előre eresztém kíséremet, hogy az ajtót a gráczokhoz nyissa meg, Szlávy az ablak üregében volt elrejtve, s hirtelen kezembe adá a tekerest. — Ismét hazugság, de az Appellations-Rath örült neki. Ne engedje Isten, hogy gyermekeim ne érezék, mily szép becsületes embernek lenni s találtatni. Veszsz, ha a szükség kívánja, de ruttal még életedet se tartsd meg.

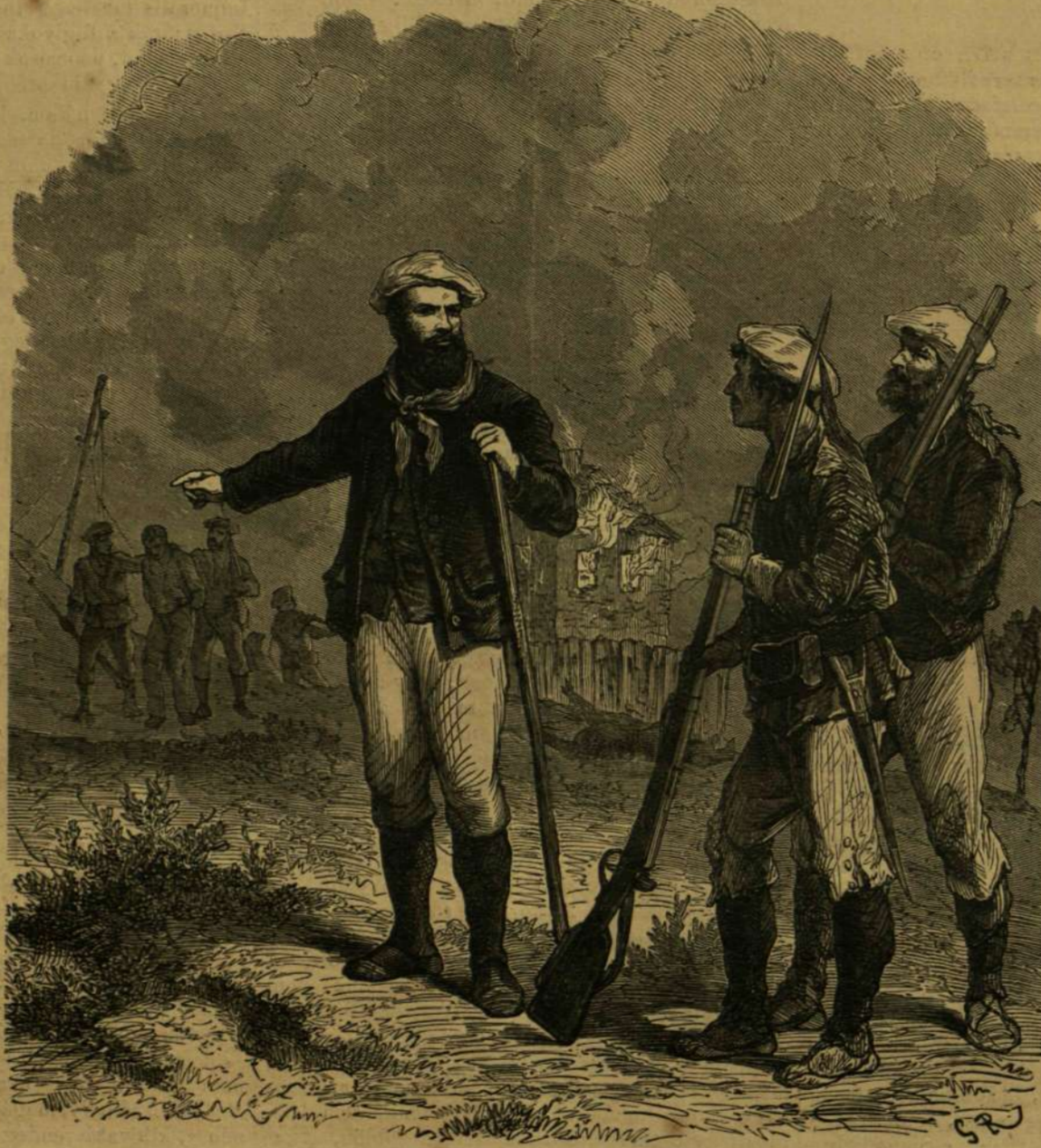
Orrom elkezdte vérezni, s az Appellations-Rath és G. ur kinézének az ablakon, míg a köpő edényt tele tölté vérem.

Előadák a Szlávy szarvasbőr-nadrágában talált czédulát. Wessen Hand ist das? — Ich kenne sie nicht (az Uzác volt). — Wie können Sie so etwas sagen? — Meine Unglücksgefährten, die hier sind, kenne ich nur seitdem wir leiden, und wir hatten bloß in Ofen seit Juni bis September Schreibzeuge. (Ki kézírása ez? — Nem ismerem. — Hogy mondhat ilyet? — Bajtársaimat csak

azóta ismerem, mióta együtt szenvedünk, s csak Budán, juniustól szeptemberig volt irószközünk.) Was heisst das Wort Kompéra? — Ich weiss es nicht. — Erre nehezteléssel szólának. — Mein Hr. Appellations-Rath, ohne Dünkel glaube ich, dass ich meine Sprache besser kenne, als alle die hier sind; Sie ist meine Frau, und Sie mein Idol, in das ich verliebt bin; aber das Wort ist mir nicht bekannt. Vielleicht lässt mich den Sinn der Text errathen. (Mit jelent ez a szó: kompéra? — Nem tudom. — Főtörvényeségi tanácsos ur, ün-hittség nélkül mondhatom, hogy nyelvemet jobban ismerem mint bárki az itt levők közül; nyelvem a feleségem, a bálványom, melybe szerelmes vagyok; de ez a szó ismeretlen előttem. Talán a szövegből kitalálhatom értelmét.) G — előmbé tartá a papirost. „Ferencz betegen lévén, nem ehetik, midőn felhozzák az ebédet. Komperát főzete tehát a piczinyánál, minthogy ez hozzánk legközelebb lakik. A tökök a csuprot a Bugánczhoz vivé, hogy nyissa meg a Ferencz ajtaját, az pedig kifordítá a csuprot, s sorban megnézte a komperát, hacsak kompera-e?“

Nun ist es klar, mondám, der diess schrieb, war in einem Anfall von humoristischer Laune und hat aus dem bekannten Wort Krompely, ein neues geschmiedet, Kompéra. (Most már világos, a ki ezt írta, humoros kedvében volt s az ismeretes krompely szóból csinálta a komperát.)

Wer ist Picziny? — Die Frau des Hrn Controleur. — Wer ist Tökös? — Heisst herniosus, und diesen Defect hat einer von unseren Invaliden. — Wer ist Bugáncz? — Das weiss ich nicht, bugáncz komodor zottiger, Bullenbeisser. Doch glaube ich, hier kann niemand gemeint sein, als Herr Director Schramek, denn nur er hatte die Schlüssel zu die Arreste, wenn der Controleur, wie hier der Fall war, abwesend gewesen ist. (Ki az a picziny? — Az ellenőr neje. — Ki az a tökök? Annyit tesz, mint herniosus, s e testi hibában rokkantjaink egyike szenved. — Mi az a bugáncz? — Azt nem tudom; bugáncz, vagy gubancz, anynyi mint komondor; ezalatt nem érthetnek mást mint Schramek igazgató urat, mert nála vannak a fogház-kulcsok, mikor az ellenőr, mint a jelen

A karlisták táborából: Santa-Cruz csapatvezér.

esetben is, távol volt.) A czédulában még egy szó vala, mely eránt tudakoztak, de arra akarva nem feleltem.

Az Appellations-Rath inte, hogy vigyenek vissza. Hr. Appellations-Rath, — mondám, — Sie hatten mir, als Sie gestern in mein Arrest eintraten, gesagt, Sie kamen auf den mündlichen Befehl Sr. Majestät. So glaube ich, Sie werden Ihren Bericht auch mündlich abstaten. Erinnern Sie sich dann meiner, und flehen Sie Sr. Majestät um die Gnade an, dass mir erlaubt werde, die wenige Wochen, die ich noch zu leben habe, im Schoosse meiner weinenden Mutter zu leben. (Főtörv. tanácsos ur, ön nekem tegnap, midőn börtönömbé lépett, azt mondá, hogy ő Felsége egyenes parancsára jó. Ebből azt következtetem, hogy jelentését is közvetlenül, élőszóval teend meg ő Felségének. Akkor emlékezzék meg rólam, s esedezzek kegyelemért ő Felsége előtt, hogy engedtesék meg nekem, a kevés hetet, a mi életemből még hátra van, siró anyám ölénben töltenem!)

A jó ember azt megígérte, és oly szemekkel, melyekben könnyök rezgették. Bizonyos vagyok

benne, hogy a Császárnak elbeszélé, mint talált. A szerencsés és lélektelen ember nem érti, mint lehet öröm, szenvedni. Csak elkényeztetett természetünk vádolható, hogy azt nem érezzük.

Visszavetvén szobámba (akkor a IX. Nrus alatt Uza és Szlávy közt) elbeszéltem a falon kopogva Uzának, hogy czéduláját Szlávyval találták, készüljön a tagadáshoz. Mind tagadánk, hogy ismerjük az írást. Iratának hát velünk, s ámbár Uza megváltoztató írását, reá ösmernek, hogy a czédulát ő írta.

Szlávyt a faggatás és az megvetés, melylyel vele a faggatás alatt bántak, a desperatio utolsó pontjáig vitte. Az én ágyam és az ő ágya közt áll a közfal, s ámbár scorbatusban és mindig aludtam, ébren talála lenni, midőn éjjel épen 12 órákor megkopogtató falamat. Én — ugymond, — magamat megölöm. Jelt ne adj, mert míg az ajtó megnyílik, oda leszek. Jer, halld mit bizok rád.

Könnyű gondolni, mint írtóztam el, míg ő kopogtató a betűket, s én azokat a négy esztendei gyakorlás után olvasgattam is, egyszersmind arról gondolkodtam, mi által vonhatnám el borzasztó tettetől. — Eltiltál, — mondám, — hogy szándékodtól el ne vonjalak, jó, vidd hát véghez, de attól nem tiltál el, hogy következeit elődbe ne adjam; s mi lesz a dologból, ha úgy jársz, mint Rosti, ki magát meg nem ölé, hanem csak bénává tevé. Nem elég-e, hogy atyád a te fogságod, a György fogsága, s a sógora (Laczkovics János) elveszte, a második sógora (Laczkovics László) fogsága, s a feleségének mindezek által siettetett halála által megszorítottatott, mind ezek felett azt is szegyenelje, hogy a fia magát megölte?

Szlávy ellenkezik, de csak mintegy poloron. Én tehát jónak láttam egész virradtig folytatni a kopogást. Alhatnám, — mondá a nevétes ember, — várj, ha felébredek, még tovább beszélünk.

Reggel magamhoz hívatám Schrameket, s elmondám neki mi történt. Nicht nur wegen Ihn, sondern auch wegen Sie selbst Hr. Director bitte ich, geben sie Ihn eine Wacht, Sie kommen in Unannehmlichkeiten, wenn der Narr den Streich ausführt. (Nemcsak ő érte, hanem önért is

igazgató ur, kérem: állítson őrt mellé. Ön is kellemtelen helyzetbe jut, ha ez a bolond véghez viszi a mit akar.)

Schramek nevetve jött vissza Szlávytól. Ne féljen az ur, az ilyen ember meg nem öli magát. Az Appellations-Rath és G — ur visszamenének Bécsbe, s mi attól is eltiltatánk, hogy kopogva a falon egymással beszéljünk. Ekkor ablakomra másztam fel, s d. u. tükrömben fogám fel a napot, s betűket festék az árnyékban álló falra. Nevétes-ges hiuság volna, ha nem volna való, a mit mondok: minden mesterség, a melylyel magányunk inséginek örömet adánk, az én találmányom volt, én segítettem ki társaimat a bajból, mikor elakadtak. (Folyt. követték.)

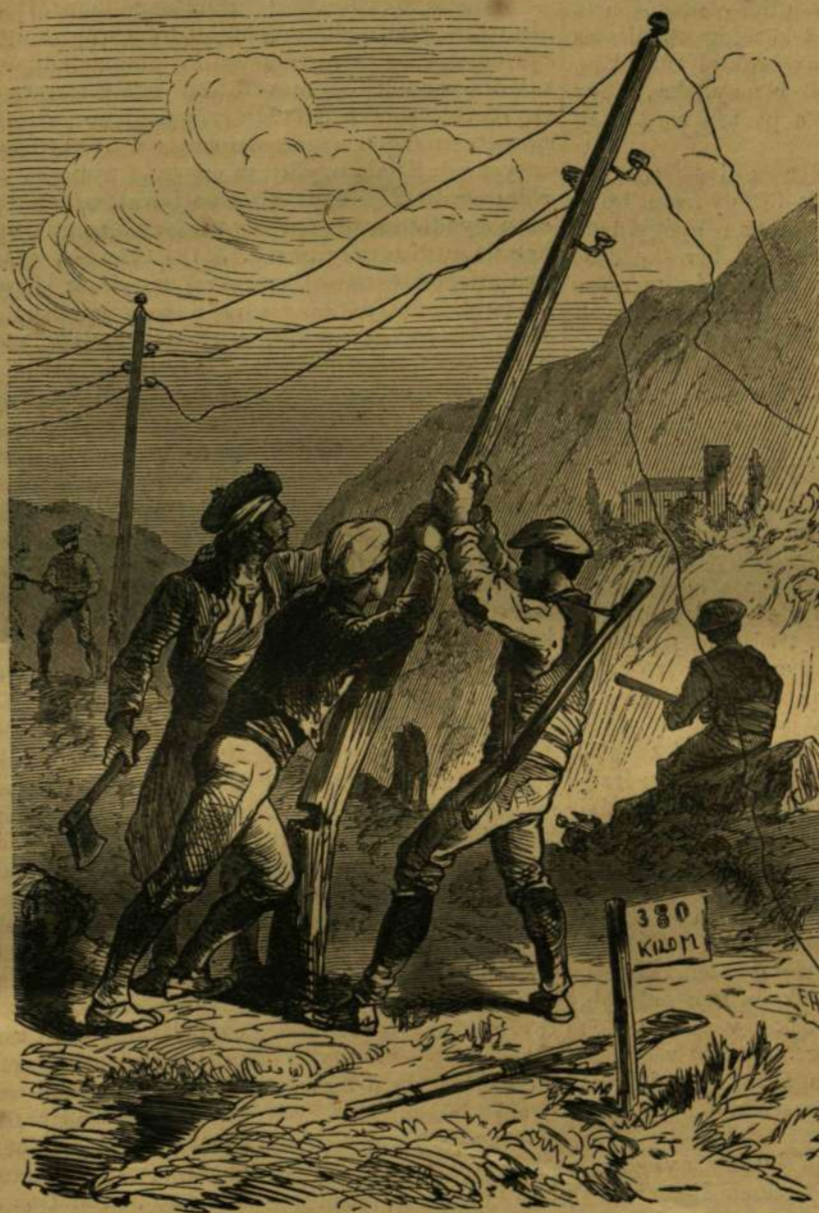
A karlisták táborából.

Hiteles tudósítások szerint Don Karlos hátr ereje 22,000 jól fegyverzett, erős és elszámt emberből áll, ide nem számítva ama 11,000 emzbert, kiket Don Alfonso, a trónkereső fivére, toborzászlói alá.

A karlista bandák vad, de kalandos, kegyetlen, de némi középkorias költészeti színe számos idegent birt arra, hogy közelükbe jussanak s természetükkel, szokásaikkal, jellemükkel megismerkedjenek, még szabadságuk, sőt életük kockázataival is. A legnagyobb angol, amerikai, francia és német lapoknak levelezőik vannak köztök s ezeknek köszönhetjük, hogy a karlisták apró guerilla-csatározásairól részletesebb tudósításaink vannak, mint voltak a százezrekre menő seregek hadmiveteiről a porosz-francia háború folyama alatt, melynek részleteiről akkor csak annyit tudhattunk meg melegében, hol volt az ütközet és mily eredményvel.

E levelezők között vannak olyanok is, kik a látottakat nemcsak megírják, hanem azon helyben le is rajzolják, s így közlik a világgal. Egy ily levelezőnek köszönhetjük a mai számunkban közlött karlista képeket is.

Meylan, így hívják a bátor utazót, érdekes magyarázattal kíséri képeit s azt hisszük, hogy közleményünk csak nyer érdekességében, ha tapasztalatait vele magával beszélgetjük el:

A karlista táborból: Távirádszlopok szétrombolatása karlisták által.

San-Sebastian — így ir — egy kicsi, de szép városka az oceán partján. Az nap, hogy odaértem, borzasztó vihar tört ki fölöttem. A tenger zúgott s földből tájtéko hullámai a kis város kikötőjét védő sziklák tetejére. A villám szakadatlanul cikázott s a távol sötét láthatárt helyenként égő házak és falvak lángja pirostát meg. A város lakói remegtek, mert az nap reggel odaérkezett Santa-Cruz, Vera lelkesze, a hirhód bandafőnök, s egy özevgy asszony két fiát, kik önkényesek voltak a köztársaság szolgálatában, főbe lövette s azzal eltávozott.

Elhatározám, hogy azt az embert fölkeresem. Másnap egy spanyol kereskedővel utnak indultam. Utközben szántalan kényelmetlen látványt találkoztam. Gyanus külsejű emberek csavarogtak ide s tova; egy nap reggel alján egy bandával találkoztunk, mely a távirádszlopok kivágásával foglalkozott. Nagy, szikár, szívós izmu parasztek voltak ezek, félíg polgári, félíg katona-ruhában, fejkön a baszk sipka, derekukra hosszú, kék övcsavaritva. Gyanakodó óramel kísérték bennünket, mert alig néhány óra előtt egy ily bandát

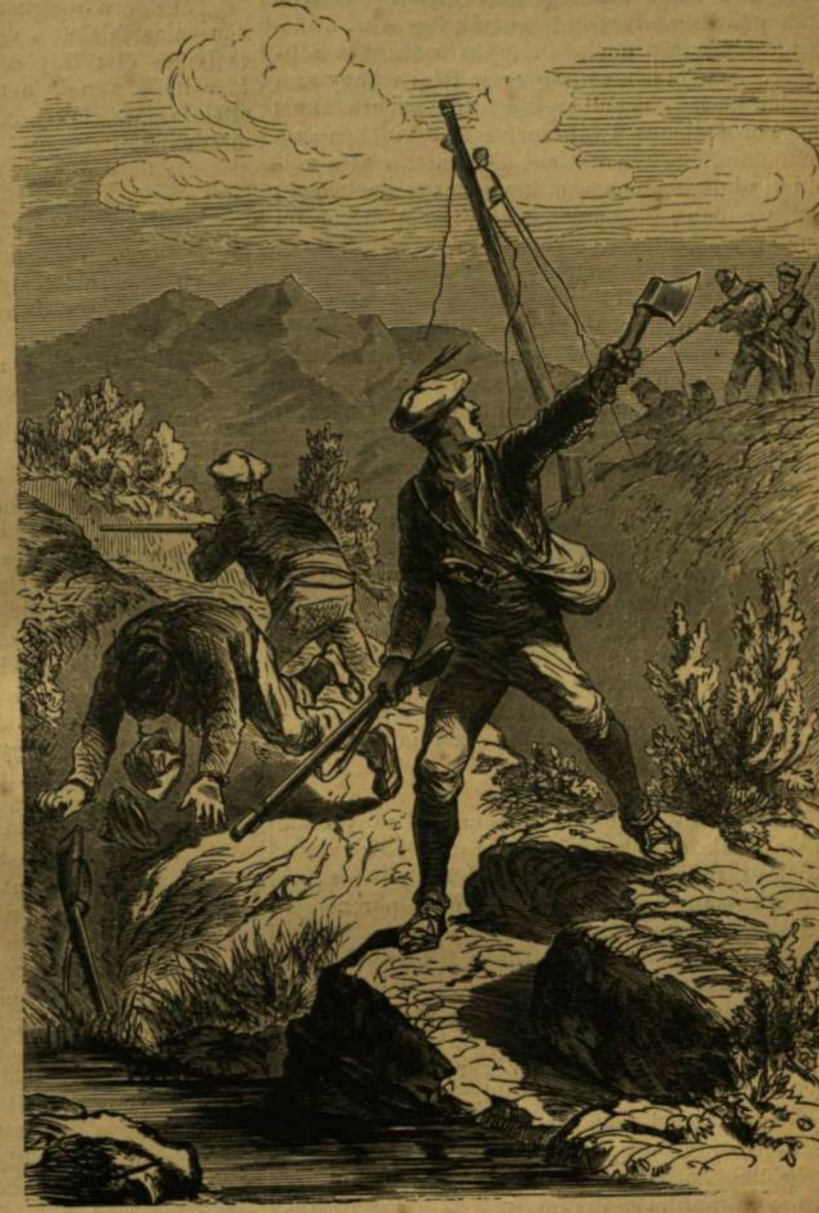
rajta kaptak a kormánycsapatok hasonló munkán s lekasabolták egy lábíg. Kilencz óra tájon Irunba értünk, mely körül volt sánczolva. A gyér önkényes csapatokon nagy nyugtalanság volt észrevehető; egész nap hallatszott a puskaropogás. A vendéglobben számos Franciaországba menekülő gyült össze.

A várossal szemben fekszik San-Martial, egy kolostorral koronázott domb. A fölkelők vezérei itt szoktak gyülekezni. Valamivel távolabb van Vera, a rettegott Santa-Cruz akkori főhadiszállása. Vera és Irun között a fele uton volt az Eudalorza nevű gyönyörű hid, melyet a karlisták felrobbantottak. Itt történt, hogy Santa-Cruz egy előrsi vadászcsapata meglepetett. Az elfogottakat azonnal a hely színén, négyesével-ötösével lelővették s két napig temetetlenül hagyták, elretentő példaul.

Mind ez nem gátolt föltételemben s kockázattal, hogy kémnek tartanak, egy birkakereskedővel, kinek levelei voltak Doregarraytól, Lizagarrától, Santa-Cruzról, elindultam a hegyekre. A verai ólomhányához érve, menekülőkkel ta-

delt s este San-Marcialba szándékozik, — ez alkalommal megláthatja őt.“

Betértünk egy korcsmába mind a hárman, a hol az emberek sűrű vörös bor és madeira mellett falóczkón ültek. Fiatal leánykák énekeltek guitar mellett. A falak tele voltak rozsz körjakkal. A mint beléptünk, rögtön felénk irányult minden szem, megkínáltak borral s poharaink szépen összecsendültek a karlista urakéival. Épen ki akartak kérdezni, mikor egyszerre mindenki az ablakhoz futott. „Jozé, Jozé!“ — kiáltának itt — „Manuel, Manuel!“ kiáltának amott. Oda künn fegyveres csapatok vonultak el, ifju és öreg, erős, izmos emberek, határozott, bronzszínű barna arccal és közöttök Santa-Cruz, egy cserfa-dorongra támaszkodva. Fején barna barret, nyakán egy lazán kötött kendő, derekán rövid kabát, lábszárain felső harisnya és kenderből szövött saru, a minő itt divatoz. Idősebbnek látszott harmincz évesnél. Arca halavány, vonásai markiroztak, a sűrű fekete szakáll, s tömött, előreálló szemöldök sötét kifejezést adnak arczának. Az emberek feltűnő tisztelettel és tartózkodással álltak körülte, va-

lami tíz, puszkával fölfegyverzett ember, rövid zubbonykában.

Valami loirhatlan érzet szállott meg e rettegett bandita látásánál, kinek rettentő hire már tulszárnyalt a tengeren is. Bámulattal nézém ez embert, egész Spanyolország félelmét, kinek fejére magas díj van kitűzve s ki oly keveset tart a köztársaság vezéireitől. Nyiltan megvallva, az a szándékom, hogy beszéljek vele, láttára egyszerre elmúlt s beértem vele, hogy néhány futó vonással hirtelen lerajzoljam. Szerettem volna még az este elhagyni e szörnyű várost, de veszedelmes lett volna e vidéken éjjel utaznom, azért hát megháltam a fogadóban, ámbár a nap élményei nem engedték, hogy szememet hacsak néhány percze is lehunyjam. Másnap egy kis spanyolt adtak melém, ki elkísért a francia határig. Borzasztó idő volt, a szél fűtyült a hegyzugokban, Bidassoa hegyi patakjai ordítva szakadtak a mélységbe s a hegyek tetejére fekete felhőkoszoru borult. Bőrig ázva jutottunk a Bidassoa folyóhoz, hol kísérföm egy kis sajkát oldott le. Félóra múlva francia földön voltunk, hol egy kiállított őrszem fogadott,

egy derék becsületes sergeant, kinek melegen svorítam meg kezét örömben, hogy a szerencsétlen országnak valahára hátat fordíthatam.

A székelyföldi gyógyfürdőről.

(Fényképek.)

V. „A hol van mivel, ott nincs mit; s a hol van mit, ott nincs mivel.“ Ez a közmondásunk körülbelül azt jelenti, hogy sok szegény ifjú ember, a ki képes volna élvezni az élet mindennemű javait: alig tud megszerezni valamit azokból a javakból; tulfél meg mások rendelkeznek mindennemű élvezni való fölött: hanem a fogak ki-törtek, a gyomor kólikás, a kedélyből pedig rég kivезett minden ruganyosság.

A most felsorolandó fürdőkre is illik körülbelül ez a közmondás, — a fogatlan vén embert Zajzon, az élvezetképes szegény ifjút pedig a többi valamennyi helyettesítvén.

Zajzonba a brassai szász urak építettek pompás kőházakat, akármely városba beillő vendéglőket; a meleg fürdő úgy van berendezve, a meleg Brassónak magának egyetlen fürdője sincs; a sétányokat kimérték, kidolgozták ügyesen, díszesen; a gyógykut fölébe oszlopos csarnokot állítottak. Hanem a víz gyógyereje felől sehogy sem akarják elhinni az emberek a hirdetett csudákat; s nagyon általánossá vált már ezen a vidéken az a (gondolom, hogy méltatlan) éle, miszerint a zajzoni víz igen jódos, a mikor jódott tesznek bele; télen azonban s az idényen kívül hasztalan keresni benne ezt a becses alkatrészt.

Nem mondom komolyan, hogy ez épen így volna; csak jellemzésül említettem meg ezt a szóbeszédet. Annnyit azonban tudok, mert itam akárhányszor belőle, hogy abban a felczizomázott környezetű vízben sem kellemet, sem erőt nem sikerült fölfedeznem. Ez azonban nem zárja ki, hogy a tudós elemzés akár egyetlennek nyilvánítsa a maga nemében.

Nem is akarom rantani hírnevét, mert ha gyógyfürdőnek nem is, de nyári tartózkodási helynek a brassai gazdag emberek számára igen jól van választva; s a szegény csángó is csak pogat valamit az oda gyűlő pénzes urak után.

Mert hiszen Zajzon csángó-magyar falu, zajzoni Ráb István szülőföldje, a pereshirű törsvári dominium kiegészítő része. Szegény csángók váltig is vitatják úgy maguk közt, hogy a gyógyforrás s az egész fürdő környezete mind az ők tulajdonok; csak a szokott módon tettek kezét mind arra a szász urak.

Én bizony nem vitatom, mikép van; csak annyit látok, hogy a kizárólagos német elnevezésekkel és föliratokkal ugyancsak hirdetik a szász urak, hogy a zajzoni fürdőnek minden porcikája kizárólagos germán tulajdon.

Vajjon nem volna-e előnyös Homoródnak is, a mely Székely-Udvarhelytől egy hajtásnyira, bent Csikban, némes Oláhfalva határára fekszik, hogy egy ideig bár szászok kezére kerüljön? Ivóvíze kellemes szénsavas; fürdője erős hatású vasas; környezetén vadon fenyes erdők. Hanem a vendég úgy van ellátva, hogy akarva, nem akarva is folyvást eszébe jut, hogy nem az Oláhfalva házi gazdája.

Különbözik nem illik megszólalnom; mert mikor ott voltam, még divánnyal is ellátták. Azal át, eredeti oláhfalvi divánnyal. Négy czöveket beütöttek a szoba földjébe, azokon végig doczkát nyújtattak; fölül a doczkára frissen vágott fenyőágakat: hát nem illatos fekhely az?

Volt olyan ember, a ki váltig magyarázta, hogy ha tisztességes kényelemmel látnák el fürdőjüket, akada ám vendég, a ki örömet megfizetne érte. De a székely bácsi sehogy sem akarta megérteni, hogy az, a mi van, mért ne lenne elég. Hát mi kell több, mint hogy az ember árnyékban ülhesen? Hogy egy-egy kis eső becsorog, az még nem olyan nagy baj; mégis kevesebbet kap az ember, mintha künn állana a csorgás alatt.

És Homoródon enni is lehet; senki szájából sem veszik ki a falatot, ha ugyan vitt magával falmi yalót hazulról.

Érthetetlen dolog az a székely előtt, hogy a mi neki elég jó, mért ne volna elég jó mindenkinek. Ezután kell még megtanulnia, hogy ha árul valamit, nem a maga izlése, hanem a vevő irányadó. No de megtanulja ezt is rendre!

Koronádon is olyanformán készítettek eddig a diványt, mint Homoródon; pedig annak világlátott emberek voltak tulajdonosai: elébb gróf Tholdalgi Ferencz, utána, igaz, hogy rövid ideig, a boldog emlékü Dózsa Elek és fia Miklós; az

idén olvastam, hogy egy vállalkozó szellemű udvarhelyszéki birtokos kezére került. Az idén dícsérik is már az előhaladást.

Az erdélyi magyarság leginkább ezt látogatja, minthogy az eddig említettek közt leginkább bent fekszik az országban: Maros-Vásárhelytől mintegy 8 mérföldre, Udvarhelyszék területén.

Van a hegyoldalon hatalmas sós fürdője, ugyanazon sotelepről forrva, a melybe, fél mérfölddel alább a híres paradjú sóbánya van bevágvá. Lent a völgyben jó italu szénsavas víz, és vasas vegyülékű fürdő, melyet melegítve használnak.

Felette a nagyszerű Firtos-hegys átellenben más csúcsok, várromokkal, melyekről tündérmeséket s a valóba játszó hagyományokat beszél a nép ajka.

Délelőttöként döcögő székely szekerekre telepedik a társaság; azokon viteli ki magát a sófürdőhöz. Délután zene s akárhányszor rögtönzött bál a fűzfá sétány mellett. Estétként szulok- és fenyővilágítás teszi regényessé. Legregényesebb, ha kirándul olykor egy-egy társaság egész napra a Firtos tetejére, vagy pisztrángúszni.

Mikor a rangkorság és a finnyáskodás nem von választalat a vendégek közé, igen kellemes családiás élet foly ezeken az erdélyi fürdőkön. Miveltésüinknek nem erős bizonyítéka, hogy efféle választalat miatt sok a panasz mostanság mindenfelől.

De fogy a papírom, s talán az olvasó türelme is. Azért hát csak jegyezsek föl gyorsan, hogy Erdővidéken *Bibarcfalván* is van gyógyfürdő mostanában. Vize már átment a kereskedésbe *borhegyi* név alatt. Igen élelmes fogás, mert az idegen könnyen összetévesztheti a borszékiel. Annnyival könnyebben, mert tisztaságára nézve valóban vetekedik is a borszékiel s első tekintetre könnyű összetéveszteni. Ize sem kellemetlen; hanem hatásáról még nem tudok tiszta számot adni.

Bibarcfalvához közel Felső-Rákoson — megint Felső-Fejérmegye — is volt régebb igen jó borvizik. Vízét elvitték Szebenig; egy áron adták a borszékiel; s volt akárhány ember, a ki inkább ezt vette. Valami tisztogatás következtében más ér is szakadt bele, s azóta meggyöngyült.

Hasonlóképp Felső-Fejér területén Alsó-Rákoson igen jó borvizik-víz van, melynek vize valamennyi közt leghasonlóbb az élőpatakihoz. Ezt csak a helybeliek használják.

Legutoljára hagytam *Borszéket*, mint valamennyinek a koronáját. Ez európai híri és páratlan víz a maga nemében. Még az eddigi szállítási eszközök mellett is 40—50,000 frt évi haszonbért vettek be a tulajdonos Szárhegy és Ditrő községek csupán a palackozónál kereskedésbe bocsátott vízért. „Ha ilyen volna nálunk, — monda az alföldi kocsi. — isten ücsöce soha sem innám pálinkát.“

Ezt a vizet ismeri körülbelül mindenik olvasó, azt is tudja, hogy helyben sokszorosan erősebb, mint elszállítva; s „Lobogó“-nak nevezett fürdője ép oly specialitás, mint ivóvíze. Vidéke vadregényes erdőség; levegője egymagában gyógyító; rá is vannak készülvé tisztességesen a vendég elfogadására.

Három vonalon lehet oda jutni a nyugatról jövőnek. Egyik: ha bemegy egészen Brassóig, s onnan Háromszéken, Csíkon keresztül; a másik: a segesvári, vagy héjasfalvi állomáson leszállva Udvarhelyen át be Csikba. Az első vonalon érintendő Előpatak, Málnás, Tusnád; a másodikon, kevés kitéréssel Korond és Homoród. Én azonban legszebbnek találom a harmadikat: egész Maros-Vásárhelyig menni vasuton; onnan aztán a gyönyörű Maros-völgyön föl, Tordamegye hosszában s át a járható uttal ellátott havasok közt.

Az a baj, hogy akármelyik vonalon megtart két napi járást a vasutól. De a ki megismeri, fölkeresi így is.

Majd ha Maros-Vásárhelytől Gyergyónak egyenes vonal épül, az érinteni fogja Borszéket is. Akkor igazán európai fürdővé válik.

Ennyit akartam elmondani a székelyföldi gyógyfürdőről, melyek jó levegőjéit eléggé dícsérei az is, hogy ebben az iszonyú kholerás időben valamennyi ment volt e járványtól. Előpatakon fordult ugyan elő pár eset, de másannan volt hozva a koránny s ép azért el is lehetett folytatni terjedését.

Változatos hatású vizekben, gözeiben gazdag az a földrés; megérdemli, hogy ismerni kezdjék távolabb tájon is. Réthi Lajos.

Geologia és történelem.

(4-ik közlemény.)

(Vége.)

Európának igen sok folyóvölgyében vannak folyók-rakta lerakódások, melyek néha 40 lábnál is vastagabbak, s gyakran ugynevezett part-teraszokat képeznek, a milyen azután több is fekszik egymáson. Ezen lerakódásokban már igen régen találtak mammoth, orrszaru és más efféle maradékokat, de csak a legújabb idők számára volt fenntartva, hogy azokban emberi maradványokat, nevezetesen kőszközöket is fedezzenek föl. *Boucher de Perthes* már 1841-ben talált igen sok efféle emberi maradékot Picardiában az abbeville-i régi alluviumban. Ezenkívül ő tett legelőször különbséget a még *csak durván*, és a *jobbán kikészített* vagy néha már finoman csiszolt kőszközök közt. A miképesség és a formai érzékben nyilvánuló haladás, mely az egyiktől a másikhoz vezetett, ismét nagy időszakot tétel föl, melyet azonban ezideig még, igaz, hogy nem lehet számba venni.

Picardiában a Somme völgyében, a mostani — részben 20 láb vastag turfaréteggel borított — alluvialis talaj mellett és fölött több régi, folyó-görgetegekből és agyagból álló kimosásbeli teraszok vannak egymás fölött. Ezen teraszok egyikének alsó, 15 láb vastagságú agyag-borította görgeteg rétegében számos durván készített tűzkő-fegyvert találtak együtt az elephas primigenius, rhinoceros tichorhinus stb. csontjaival, melyeknek azon egy időben történt lerakódását kétségbevonhatatlanul bebizonyították. A helyzetkedési viszonyok itt is oly nagy korszakra engednek következtetni, mint a devonshire-i barlangokban. A vastag turfarétegmény, mely a Somme völgyében határozottan újabb, és a melyben kihalt fajokat nem, de felsőbb rétegeiben igenis néhány ó-római maradékot találtak, már a saját maga képződésére is ezernél több évre terjedő időszakot tétel föl.

Páris környékén a Szajna völgyében is van két régi folyó-terasz, melyek iszapból és görgetegekből állanak, és a melyekben már igen régen találtak az elephas primigenius és e. antiquus maradékaira. 1860-ban Gosse ur (Genfből) tűzkőfegyvereket is talált benne, melyek egészen affélek voltak, mint a somme-völgyiek. *Lartet* azután Clíchy mellett talált hasonlókat, mammoth-csontokkal együtt.

A Themse völgyében, London mellett és alatt ugyanezek a jelenségek ismétlődnek. Ugyanazon kihalt és élő állatfajok csontjai és édesvízi kagylók maradákat találhatók együtt tűzkő esz-közökkel. *Lyell* ebből azt következteti, hogy Francia- és Angolországnak akkoriban még össze kellett válni a földrajzi egység, mert különben az azon vidéken jelenleg előfordulóknál északibb jellemű nehézkes szárazföldi állatok és édesvízi kagylók összeegyezése alig volna elképzelhető; továbbá azt is következteti belőle, hogy azon időben azon országok éghajlata hidegebb volt mint most. Az orrszaruakat és elefántokat sűrű gyapju-bunda fűtte.

Közvetlenül ezek mellé sorakozik ama számos példa kőszközököknek együtt előfordulásáról részint már kihalt, részint még élő állatok csontjaival: az Ouse völgyében, Bedford mellett, Hoxne és Icklingham mellett Suffolkban, a welli barlangok Somersetshire-ben és a Gower félszigetiek Clamorganshire-ben, valamint az északi Szicília és Sardinia barlangjaiban tett megfigyelések. De mindezen kívül igen kiváló fontosságu volt egy, alkalmasint temetkező helyül használt barlangnak, déli Franciaországban Aurignac mellett már 1852-ben történt fölfedezése, melynek belsejében 70 emberi csontváz maradékaira találtak, és azon-kívül nemcsak néhány tűzkő-kést, hanem oly eszközöket is, melyek a barlangi medve és iram-gim csontjaiból voltak készítve, a miket bizonyára nem kövült állapotban használhattak a megfelelő czélokra. A barlang nyílása előtt levő áldozóhely-szerű emelkedésen szintén találtak betemetett, részint már kihalt, részint még élő állatfajok csontjaiból készült eszközöket.

Ha csakugyan határozott tény, mindenesetre rendkívül érdekes ama néhány darab fossil elefántcsont fölfedezése, melyekre *Lartet* 1864-ben a perigordi barlangokban bukkant. Eme csont-darabokon mind ő, mind *br. Falcover* és *de Ver-neuil* egy dús sörényű elephas primigenius durva vésetét ismerték föl.

A közelebbi időkben tett száz meg száz efféle megfigyelés közt egyesek tévedéseken is ala-

pulhatnak, de az eddigiek közt már oly sok kétségbevonhatatlan, szorgosan megfigyelt tény került napfényre, hogy azok a kételemek, miket ezek ellenében egyesek még most is táplálnak, legfeljebb csak egy-egy esetet tehetnek bizonytalanná, míg ellenben a főeredmények helyességét szilárdan állónak kell tekintenünk.

Miután az iméntiekben meglehetősen száma, de korántsem valamennyi ezideig ismert példát elősoroltam, melyek az emberi maradékoknak kihalt állatfajokéival együtt vagy legalább oly települési viszonyok között előfordulását bizonyítják, melyekből nagyon tetemes korra lehet következtetni, legyen szabad néhány megjegyzést e lehelyek természetére nézve is ide csatolnom.

Emberi csontokat jórómán csak barlangüregekben találtak, kőszközöket ellenben igen gyakran folyók lerakódásaiban is, vagy más lerakódásokban a föld fölületén. Állati csontok szintén leggyakrabban barlangokban találhatók ugyan, de mégis más lerakódásokban is előfordulnak kőszközökkel együtt. Igen meglehet, hogy az ember már a legregőbb időkben eltakarította valami módon vagy megsemmisítette elhunyt társainak hullait, a mely körülménnyel fogva emberi maradékokat sokkal bajosabb találni, mint állati csontokat. Némely esetben, úgy látszik, hogy még a barlangokat is használták temetkező helyül, más esetekben meg talán menedék- vagy lakóhelyek voltak bizonyos szerencsétlenségnek idejében. Igen méltó a figyelemre még egy más körülmény. Számtalan oly barlangot ismerünk, a melyekben állati maradékokat találtak, de az eddig talált állati maradékok kivétel nélkül mind a harmadkor utáni korszakból valók. Azt kérdezhetjük, miként van az, hogy harmadkori vagy még régebbi állati maradékokat még eddig egy barlangban sem találtak, annál inkább, mert igen valószínű, hogy barlangok minden geologiai korszakban, léteztek? Ennek ezideig még nem tudjuk semmiféle magyarázatát.

A mig csak egyes szórványos és nem is valami nagyon gondos megfigyelések állottak rendelkezésre az emberi maradékoknak kihalt emlé-sők csontjaival együtt való előfordulásáról, addig még csak szabad volt a megfigyelések becsében és helyességében kételkedni; de már oly tekintélyes száma, részben igen pontosan megvizsgált tény-ny szemből, mint azokat *Lyell* összeállította, és a mint azóta számos újabb megfigyelés igazolta, a kételemek többé nincs helye. Ezeket a tényeket már nem lehet többé mellőzni, se pedig pusztá családásokra visszavezetni; hanem igen ez idő szerint már biztosan megismert ténynek kell tekintenünk azt, hogy Földünket már abban az időben lakták emberek, a mikor az emlősök faunája részben most már kihalt fajokból állott, nevezetesen a midőn Európában még az elephas primigenius és antiquus, rhinoceros, tichorhinus, ursus spelaeus, hyaena spelaea stb. tanyáztak, és a melyben déli Franciaországban iramgimek, Angolországban vizilovak éltek. De ez föltételezi azt, hogy az akkori életföltételek lényegesen különböztek a mostanikiak, hogy Európa physikai földrajza azóta jelentékenyen megváltozott, hogy ez az időköz, évezredekben kifejerve, távol messzeségbe nyulik vissza, és hogy az ugynevezett ősvilág és a mostani világ közt éles határt vonni egyáltalában nem lehet. Az embernek a földön való létezésére ezáltal valóságos időmértéket, fáj-dalom, nem nyerhetünk, de igenis előtérbe lép az a meggyőződés, hogy ennek az időköznek sokkal nagyobbak kell lennie, mint a milyennek azelőtt rendszeren föltételezték.

Lyell azonban a megfigyelt tényeket, még további következtetésekre fűzte össze: Európának azon időbeli physikai állapotára nézve, melyből a legregőbb szem elé került emberi maradékok származnak. Következtetései révén arra az eredményre jut, hogy eme tájak középhőmérséklete akkoriban sokkal alacsonyabb volt mint jelenleg, hogy a Vogeseket valamint Skót- és Ir-ország hegyeit akkor még jégárak (Gletscher) borították, melyeknek nyomai igen biztosan ki vannak mutatva, és hogy Angolország akkor még a kontinenssel összefüggött.

Megmutattam ebben a fejezetben, hogy a geologia és történelem mily szoros összefüggésben vannak egymással, mind tárgyak, mind pedig a kutatás módszere által. Az események és állapotok általánosan haladása mindkettőben állandó okok eredménye gyanánt áll elő. Rögtöni átalakulások csak helybeli vagy mulékony jelentőségűek. Valamint az emberi történelemben az általánosan haladást vagy általában az átalakulást nem egyes

egyének irányozzák, hanem az összesség lassu fejlődése csak egyes kiváló férfiakban jut kiváló érettségre és veszi föl legvilágosabb kinyomát, — a ki azután, a tömeg fölött urkoldva, minden-esetre hatalmasan folyhat be, — épp úgy a Föld képződésének folyása is számtalan egyes hatás eredménye, melyeknek nyomaira csak itt-ott lehet igen világosan ráismerni.

Ha embernek lehetséges lenne: korának tudását évszázadokkal megelőzni, úgy kortársai őt meg nem értenék; egyedül és tehetetlenül állana, mint a vezér, a ki a seregét annyira elhagyta, hogy már nem is látja. Már akkor is, ha egy buvár vagy gondolkodó csak évtizedekkel jár is kora előtt, veszélyben van, hogy az igazság mártírjává lesz, mert a régebbi nézetekben felöltöz nemzedék előtt még megfoghatatlan és érthetetlen az, a mit a legközelebbi nemzedék már tökéletesen megért. Évszázadokkal megelőzni a kort nem lehet, épp oly kevésbé, a mint nem létezhetik egy faj, mielőtt ideje elérkezett, vagyis mielőtt létezését a körülmények föl nem telezik.

Egy fél napi utazás egy amerikai hazánkfiával.

Az augusztusi hóhégy egyik verőfőnyes napján úgy akarta sorsom, hogy a kassa-oderbergi vasuton egy 30—35 éves, beretvált képi fiatal emberrel kerüljek össze egy coupban. Az állomások egymás után maradoztak el, s mi ott álltunk egymással szembe némán, szólanul, látszólag mindenünk saját gondolataiba merülve, — nignem a z . . . i fő állomásnál mindketten leszállva, az ebédőben ismét mellem került utitársam a jó illatos gulyáshus láttára vonatott magyarsággal így szól hozzám: „Több mint 10 éve nem ottem magyár gulyáshust.“ E megjegyzés természetesen részemről azt a kérdést vonta maga után: „és ha szabad kérdezem, miért nem?“ A felelet az volt, hogy „azért, mert azóta az amerikai Egyesült-Államok nyugoti részén Salt-lake-city-ben lakom, a mormonok közt Utah tartományban.“

Mint később beszélgetés folytán megtudtam, az érdekes utitárs H Th felvidéki hazánkfi s a bécsi kiállításí jnyben Utah tartomány képviselője volt, ki az alkalmommal meglátogatni kívánta hazáját.

A beszélgetés természete csakhamar a két állam közti összehasonlításra tért át, s hazáját oly régtől nem látott hazánkfiának mindenek felett az a nagy „hokus-pokus“ vonta magára figyelmét, mely szerinte legtöbb intézményeinket oly kirívólag jellemzi az amerikaiak egyszerű eljárásával ellentétben. Fölhozta például vasutainkon a máhla-földadást, mely nálunk annyi irka-firkával, mérlegeléssel, ellenjegyzéssel, bélyegzésekkel van összekötve s a máhla legalább is hat pár kézen megy keresztül, míg újra a birtokos kezébe kerül, a mi, kivált nagy forgalomnál, legalább is 3—400%-nyi munkavesztetést; míg Amerikában a roppant Pacificus-vasut állomásain egy köralku vasrácsozat horgaira fölragatva máhla-jegyek vannak, t. i. egy szíj, melynek két végén két darab egyforma számú rézlapocsa függ, minőt pesti keztüv-tisztítók is használnak. Az utazó aztán lekapva egy ily jegyvet, annak egyik rézlapját a szíjnál fogva podgyászához erősíti, s azt azonnal együtt ott hagyja, a rézlap pártját pedig magánál tartja, és azon vasuti állomáson, melyen kiszáll a vonat-ról, a podgyászocsit nyílt ajtaján bekialtva a számot, podgyászát a jegyért kicseréli.

Mennyi vesztést megkimélő eljárás ez a miénkhez képest?

Hasonlóképp a postai csomagok szállításánál azon végtelen vexák helyett, melynek a temérdek féle csomagolási rendszabály folytán nálunk ki van téve a földadó, ott a szállító nem törődik vele, akárhogy van a küldemény csomagolva, hanem az átvétő egyszerűen oda jegyzi nevét azon lap egyik felére, mely azon kis könyvecskéik valamelyikéből van kiszakítva, melyeket ingyen kaphatni a postahivataloknál, s melynek másik enyvezett fele a czimzet másolatával együtt a csomagra van ragasztva.

Ép így a vásárlásoknál a fizetés is nagy részben nem bankjegyekkel vagy más pénznekem által, hanem oly módon történik, hogy a vevő, ki pénzt valamely banknál tartja elhelyezve, attól apró könyvecskéket kap, melyekből aztán, ha valahol fizetnie kell, kihaltsa egy lapot, rá írja az összeget, és alá írja nevét írónak, mely a könyvecskéhez van illesztve, a mely lapok aztán a bemutatkozó kívánságára a bank által bármely más pénzre beváltatnak.

Mind ez egyszerűségeket hallva, a magyar ember természetesen minőjárt azt kérdi, hogy: „de család nem fordul elő?“ Erre azonban az amerikai igen könnyen felel: „Felettebb ritkán, — mert a közbizalommal bármily kis mértékben vissza-élés több évi deportációt idéltetett von maga után.“ A yankee ravasz fickó, magán uton örömet rá szedi embertársát, de a közbizalmi institutiókat „ne nyúl hozzák virágnak“ ismeri.

Különösen bántotta említett hazánkfiát a bécsi és pesti vendégülkben divatos „Rechnungs-system“, mely egy éjjeli meghálásról is számlát ír, s ebben egy hüvelyknyi gyertya-fogyasztásért 50 krt számít és így tovább, majdnem 3 frtra megy föl egy éjjeli meghálás ára az 1 frt 50 kros szobában.

„Miert akarják az utazót bolondnak tartani, hogy egy hüvelyknyi gyertyaért 50 krt számítanak, s miert annyi kellent előcsengetni, számlákat iratni, s az utazót legsietesebb perceiben várokozatni — csupán, hogy a pedans igazság látszatát mázolhassák a legvilágosabb csalásra; ép ily joggal, de több okossággal bátran lehetne egyszerűen azt mondani: „fizet ön 3 fot.“ — legalább a sok lótasfutás, csengetés és várakozás meg lenne kimélve, mert a rablás csak rablás marad mindemellett is; az amerikai, ha teszi, legalább igen egyszerűen végzi ezt.“

„Önöknl az olcsó, jutányos vállalatoknak lehetetlen boldogulni ép e hypocrita csürres-csavarás, s az e miatt megszokott számtalan felesleges hokus-pokus, vagyis u. n. formalitások miatt, melyek „kezelési költségek“ ezime alatt, mint a megtölthetetlen danadák-hordója, mindig fölemésztí a tiszta jövedelem nagy részét a nélkül, hogy e szükségtelen munka-ör- és pénzvesztetéseknél volna valami látatja!“

Ha hazai intézményeink és eljárásunk legnagyobb részét ismerve, nevezett hazánkfiának e megjegyzéseit azokkal összehasonlítjuk, valóban el kell ismernünk, hogy nagy mértékben igazra van. D. L.

Mennyit eszik és iszik Pest?

E kérdésre vonatkozólag érdekes adatokat találunk Pestváros statisztikai hivatalának évkönyvében. Ezek szerint Pest igen jól táplálkodik, jobban mint sok más nagyváros. A munkások is jól fizetettnek, csak kevés város munkásai fogyasztanak annyi húst és szeszt mint itt.

1870-ben Pesten 8723, 1871-ben 10.454 mázsa hus fogyasztott; az első évben 36.142, a másodikban 39.259 darab fogyasztásra szánt vágómarha lépte át a pesti adóvonalt. Mindkét czikknl a havi kimutatások azt tüntetik ki, hogy a nyári hónapokra esik a legkisebb fogyasztás, a téli hónapokra pedig a maximum.

A többi husneműben fogyasztott 1871-ben 43.092 darab borju, 43.069 birka, 46.785 darab bárány és malacz, 3169 db süldő, 117.582 db sertés. A havi kimutatások azt tüntetik föl, a mi különben önkénynt érthető, hogy t. i. borju, bárány és malaczban márczius-május hónapokra esik a fogyasztás maximuma, míg a sertésnél a minimum a meleg hónapokra esik.

A sör fogyasztását nem lehet pontosan meghatározni, mivel az helyben is gyártatik, s így a megadózott mennyiség nemcsak a fogyasztott, hanem a gyárak pincezében készleten levő sört is tartalmazza. A helybeli fogyasztás és a készlet 1871-ben 274,197 akót tett. Hasonló fölvetél mellett a szesz és pálinka 72,761 akóra ment.

A bor fogyasztása 1871-ben 376,302 akóra ment, és pedig a maximum rendszerint márcziusban és szeptember-októberben következik be. A fogyasztás $\frac{1}{10}$ részét a Budáról, illetőleg a budai oldalról érkezett termék fedezte.

Az előző évhez mérve — a borju kivételével — valamennyi huszikk fogyasztásában növekedést tapasztalunk 1871-ben; és pedig a nyera hus fogyasztása 15, az élve behozott vágómarha és birka mennyisége 8% -kal. A sörfogyasztásban 6% -nyi apadás észlelhető 18,000 akóval, mi helyett a borfogyasztás 6% -kal 21,000 akóval nagyobbodott. A szesz italok fogyasztásában jelentékeny szaporodás állott be.

Az 1870. évi szeszhusfogyasztást 254,700 mázsa rátszámítva, esik az akkor Pesten élő 200,000 személy arányában egy-egy lakóra egy évre 127 font hus, tehát minden napra majdnem $\frac{1}{10}$ negyed font; sőt ha a számítástól kihagyott szalonna, valamint azon körülmény is tekintetbe vétetik, hogy az egész népességi számban csecsemők is

** (Buda fővárosi közgyűlésén) e hó 6-án a tanács a vízvezeték ügyben Klein és Frazer londoni mérnökök tervét mutatta be. Petrovics előadóindítványt tett, hogy Pest városa és Ó-Buda szőlőterülete föl egy közös bizottság kiküldésére. Ribári József azt javasolta, hogy mondassék ki, ha Pest városa nem fogadná el a tervezetet, úgy Buda városa saját hatáskörében fog intézkedni. Elfogadtatott. A vízvezeték használata mindenkire kötelezőleg kimondatott.

** (Dr. Kovács József.) a m. kir. egyetemen a sebészet tanára és kitünő gyakorló orvos, kórházi építkezéseket tanulmányozó külföldi utjából közelébb visszaérkezett, mit a szenvedő emberiségnek, különösen a vidékieknek érdekében sietünk tudatni.

** (A Liszt-ünnepély) nov. 9. és 10-én lesz. Előadják ekkor Richter vezetésével a „Krisztus” című oratoriumot is, melyben részt vesz a nemzeti színház zene- és énekara, a Liszt-egylet, a zenekedvelők egylete és a budai ének-akadémia. Az előadásra szükséges orgonát a bécsi kiállításról szorzik meg, s aztán emlékül az orsz. zene-akadémia ajándékozta. Készítetnek emlékrmet is Liszt arcképével s Vörösmarty ódájának eme sorával: „Zengj nekünk dalt, hangok nagy tanára.” Az ünnepélyt rendező bizottság Haynald érseket választotta elnökül. Lisztnek arany habérkoszorút készítettek, melyre aláírásokat nyitnak.

** (A Chicagóban levő magyarok) szintén megültek Sz. István király napját, melegen emlékezve meg a távol hazáról és nemzetéről.

** (Debreczenben) már fölláttották Szombathy Istvánnak, a város egykori főbírójának és nejeinek Vörösmarthy Zsuzsannának emléktét, kik egész vagyonukat egyházi és iskolai célokra hagyományozták. Az emlékkő szürke márványból van, tömör négyszögletes alakban készitve. Rajta a következő föliratok olvashatók: „Szombathy István 1736—1810. Debreczen 20 éven át gondos főbírája, és derék hű neje Vörösmarthy Zsuzsanna 1745—1819. — Minden vagyon, mivel csak birtanak, ezekben és ezek javára: egyház, szegények, árvák, iskolák oltárára tettek s áldozának! — Mig hit, tudomány és hazánk élni fog, az ő emlékek sem enyésznek el! Hálás elismerésül emelte Debreczen ref. egyház közönsége. 1873.”

** (A járvány.) Pesten a cholera örvedetes mértékben apad. A betegedések száma most már csak 12—13-ra megy naponként. Nevezetes apadás, ha meggondoljuk, hogy néhány hét előtt némely napon 70—80 volt az esetek száma. A vidéken is majd mindenütt színesben van, vagy már meg is szűnt a járvány. Nagyobb mérvű pusztításairól újabb csak Kalocsáról érkezett hír, honnan azt is írják, hogy eddig a város összes lakosságának tizenhatod részét ragadta el a járvány. Ugyanis a lakosság száma 16,000, ebből 1200-an fölül estek áldozatul.

** (Eszterházy Károly gr. agyonlőtte magát) mult szombaton Bécsben. Már egy év óta agygerinczrovadásban szenvedett, mely napról-napra kinosabbá lön. Szombaton déli 12 órakor eltávozott lakásáról, de 10 percze rá már visszatért és szobájába zárkozott. Nemsokára nővérét és a szolgazemélyzetet egy dördülés rémületbe ejtette. Odasiettek, föltörték az ajtót és a grófot életlenül a földön találták, mellette a revolvert, melyet csak röviddel tette előt vésárolt. A gróf Pozsonyban született, s 53 évet élt.

† (Halálozások.) Kellemei b. Melzer András nyugalmazott altábornagy e hó 4-ikén 73 éves korában elhunyt Bécsben, hová a kiállításra utazott föl abauji birtokáról. Az elhunyt életéből érdekes lesz följegyezni, hogy már 13 éves korában a katonai pályára lépett; mint fiatal tiszt a Reichstadt hercegeknek, I. Napoleon szerencsétlen fának hadseregébe volt és annak a magyar nyelvben oktatást adott. 1848-ban, mint ezredes, Olaszországban tüntette ki magát, később pedig Mészáros Lázár hadügyminiszter oldala mellett szolgált, mint államtitkár. Megemlíthetjük még azt is, hogy ő

volt utolsó osztrák kormányzója Milanónak. — Pauer János, jeles képzettségű jogász, egykor a hg. Eszterházy-féle uradalnak központi főigazgatója, meghalt Bécsben, szept. 4-én, 90 éves korában. — Volly István, a szegedi kegyes tanítórend egyik fiatal tagja s a szegedi gimnázium rendes tanára, e hó 6-án Szabadkán a járvány áldozata lett 29 éves korában; azért utazott Szabadkára, hogy a járványban sialdó anyját utolsó óráiban vigasztalja, — az anya jobban lett, míg fia a gyermeki szeretetnek áldozatul esett. — Szombathelyről egy gyászlap Ujváry István 184²/₉-iki honvéd alezredesnek szept. hó 7-én, végelgyengülés folytán, életének 75-ik évében történt elhunytát jelenti. — Ebeczki Blaskovics Pál, m. kir. honvéd-alezredes, az 1861-ki országgyűlésnek volt tagja, élete 70. évében végelgyengülésben Luka-Nyényén elhunyt. — Mikovich László, aradi képezde tanár, gerinczhüdsében 38 éves korában halt meg. — Arad első és legrégibb könyvtára: Bettelheim János 80 éves korában meghalt. Az elhunyt alapítója és főnöke volt azon tekintélyes könyvkereskedésnek, mely Bettelheim czég alatt működött Aradon. Körülbelül félszázadig vezette maga az üzletet, míg később fiainak adta azt át. — Csetneken Madarász András, Madarász Viktor festésznök atyja, 76 éves korában meghalt. — Antal Sándor, kolbásai ref. lelkész, mult hóban, 56 éves korában, az uralkodó járvány áldozata lett. Legényén 13 évig, Kolbásán 10 évig folytatta a lelkészi hivatalt. — Kirsch Pál, volt honvédkapitány és mérnök, Nagy-Becskerekén hunyt el. — Gr. Nádasdy Ferencz neje, született Zichy Ilona grófnő, Fehérmegyében, Agárdon a járvány áldozatul esett élete 24-ik évében. — Özvegy Kubinyi Lajosné szül. Ragályi Zsófia, elhunyt Jákfalván 92 éves korában. — Tihanyi Sámuel Ebeczen, Nógrádmegyében, élte 81-ik évében meghalt.

Nemzeti színház.

Péntek, szept. 5. Előszór: „Nemes és polgár.” Vigjáték 4 felv. Augier és Sandeau Gy. után ford. Feleki M. Szombat, szept. 6. „Hamlet.” Opera 5 felv. Zenéjét szerzte Thomas A. (Hauk M. k. a. fölléptéül.) Vasárnap, szept. 7. „Szökött katoná.” Népszimnű 3 felv. Irtá Szigeti. Hétfő, szept. 8. „A kísértet.” Népszimnű 3 felv. Irtá Szigeti József. Kedd, szept. 9. „Fra Diavolo.” Vig opera 3 felv. Zenéjét szerzte Augier; (Hauk M. k. a. fölléptéül.) Szerda, szept. 10. „Nemes és polgár.” Vigjáték 4 felv. Augier és Sandeau Gy. után ford. Feleki. Csütörtök, szept. 11. „Faust.” Opera 5 felv. Zenéjét szerzte Gounod. (Hauk M. k. a. fölléptéül.)

Szerkesztői mondánivaló.

— Pest. G. K. „Ha elmerengnek.” Egy kis csin, mit gyakorlat adott, mutatkozik e költeményen; de az még nem elég magában. Egy kis eseme, de igazi, többet érne annál. — Pest. „Végző a jury-tagokhoz.” Nemes értelme s itt-ott elég erővel is kifejezve, de a mit hiában kerestünk a tulnyomólag szónoki elem mellett: az a köllészet, pedig, költeményben, talán ez volna az első, a nélkülözhetetlen! B. S. Az egész nagy csomó versben s egyetlen egyet sem találtunk, mely akár tarlalom, akár forma tekintetében csak a legkisebb figyelemre is érdemes volna. Ez a nagy termékenység többnyire túrességgel is jár: ritka a kivétel. Kegyed is jobban tenné, ha egyik verséből e sorokat komolyan venné:

„Mára fordítottam eszem, Mert költő belőlem Soha — soha lésem!”

— K. G. „A székely népszokások” elég jól foly. Alkalmazzerüleg talán felhasználjuk; többet is dolgozzék még hasonló modorban; de ne fektessen folynt a szölamokra, bár azoknak is az érdekesebbje, kivált nyelvészeti tekintetből, megérdemli a feunntartást; de ne feledje, hogy a mi lapunk nem nyelvészeti szaklap s olyan, a miben a főérdeke a nyelvészeti, nem nekünk való.

— „Dal a vetőmagról.” Itt-ott még kellene s talán lehetne is simítani rajta. Egyébiránt közölhető.

— H. B. A. „Csimborák közt” — fájdalom — semmi haladást nem tanusit az egy év előttihez képest. Semmi esze re nem válik be.

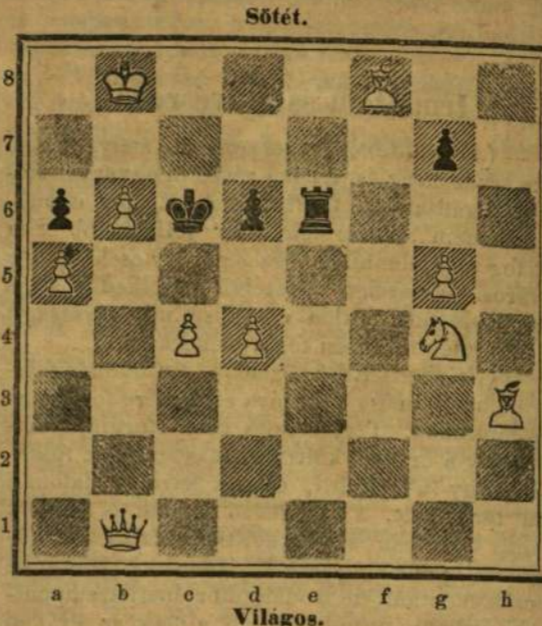
— I. ly. „Elhervadt a...” Nincs benne semmi.

— Budapest. S. K. Mind a rajz, mind a czikk kissé kezdetleges még; nem használhatjuk.

— Szeged. M. F. Átadtuk a kiadó-hivatalnak intézkedés végett.

SAKKJÁTÉK.

719-ik sz. f. Lundvall C. K.-től (Stockholmban.)

Világos indul s a harmadik lépésre mattot mond.

A 714-ik számú feladvány megfejtése.

(Shinkmann W. A.-től Grand-Rapidsban.)

Vil. Söt.

1. Vc8-g8 Fc4-g8: (a) tetszés szer. 2. c3-c4 K tetsz. szer. 3. Hb5-c3 vagy b2-b3 matt.

a) 1. Ka4-b5: (b) 2. a2-a4 K tetsz. szer. 3. Vg8-a8-c8-c4: matt.

b) 1. Fc4-a2 2. b2-b3 K tetszés szer. 3. Vg8-c4-b3: matt.

Helyesen fejtették meg: Veszprémben: Fülöp József. — Gelsen: Glesinger Zsigmond. — Sárospatakon: Gérecz Károly. — Debreczenben: Zagyva Imre. — Aradon: Kovács Albert. — Sziget-Csepén: Mayer Károly. — A pesti sakk-kör.

Előfizetési fölhívás

VASÁRNAPI UJSÁG

és Politikai Ujdonságok

1873-ik évi október—decemberi folyamára.

Szeptember hó végével az évnegyedes előfizetések ideje lejárván, tisztelettel fölhívjuk előfizetőinket, hogy előfizetéseiket mielőbb megújítani sziveskedjenek, hogy a lap küldésében fennakadás ne történjék.

Előfizetési föltételek:

A Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok együtt. Évnegyedre (október—december) . . . 3 frt — kr.

Csupán a Vasárnapi Ujság: Évnegyedre (október—december) . . . 2 frt — kr.

Csupán a Politikai Ujdonságok: Évnegyedre (október—december) . . . 1 frt 50 kr.

Egyes előfizetéseket legelőszörüben postai utalvánnyal eszközölhetők. Pest, szeptember-hó 1873.

A Vasárnapi Ujság és P. Ujdonságok kiadó-hivatala (Pest, egyetem-utca 4. sz. á.)

TARTALOM.

Hauk Minnie (arckép). — Sirhalmok közt... — A hét akol (folyt.). — Kazinczy Ferencz fogsági naplója (folyt.). — A karlisták táborából (három képpel). — A székelyföldi gyógyfürdőről. — Geologia és történelem (vége). — Egy fölnapi utazás egy amerikai hazánkfiával. — Mennyit eszik és iszik Pest? — Képek a Pyréneik hegyekből (két képpel). — Egyveleg. — Tárház: Irodalom és művészet. — Egyház és iskola. — Közlekedés. — Balesetek, elemi csapások. — Mi ujság? — Nemzeti színház. — Szerkesztői mondánivaló. — Sakkjáték. — Heti-naptár.

Felelős szerkesztő: Nagy Miklós (L. magyar-utca 21. sz.)

Előfizetési föltételek: a Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságok együtt: Egész évre 12 ft. — Félévre 6 ft. Csupán a Vasárnapi Ujság: Egész évre 8 ft. Félévre 4 ft. — Csupán a Politikai Ujdonságok: Egész évre 6 ft. — Félévre 3 ft.

Hirdetési díjak, a Vasárnapi Ujság és Politikai Ujdonságokat illetőleg: Egy négyszer hasábkott petit sor, vagy annak helye, egyszeri igtatásnál 10 krajczárba; háromszori vagy többszöri igtatásnál csak 7 krajczárba számítottak. — Kiadó-hivatalunk számára hirdetésmenyeket elfogad Bécsben: Oppelik Alajos, Wollzeile Nr. 22. és Hassenstein és Vogler, Wollzeile Nr. 9. — Bélyegjű, külön minden igtatás után 30 kr.

Viktor Emánuel.

Abból a viszonyból, mely a szabadság és egység felé törekvő Olaszország s a despotismus és „divide et impera” elvét erőszakkal is fenntartó Ausztria között évszázadokon keresztül fennállott, bármilyen türemény, több valószínűséggel volt következtethető, mint az, a mit valósággal megtörténni látunk. Népiört háborut is könnyebben jósolhattott volna a két ország között valami politikai jövendőmondó, mint azt, hogy a mindig legyőzött ország fejedelme egyszer még a győzökhöz közeledik, s barátai jobbot nyujtson neki.

Az Andrássy gróf által vezetett külpolitikának jutott a föladat, hogy a politikai kényszerűség fenyegető helyzetét fölismerje, s a régi ellenségeket szövetséges barátokká tegye egy mindkettejüket halálosan fenyegető nagyobb ellenség, a politikai és társadalmi reakció ellen, melynek zászlója alá a trón-restauráló feudalistok és a pápa világi hatalmát visszaállítan akaró ultramontanok táborra Francia- és Spanyolországban legkivált, de a többi Európában sem különben szegődött, elkeseredett harczra minden ellen, a mi korszellem, a mi szabadelvűség, a mi demokraczia. Most Bécs és fejedelmünk udvara kedves vendégként ünnepli azt, kivel annyi elkeseredett csatában állott szemben halálos ellenségként. Látszik, hogy megváltoztak az idők s azok fordultával a legelkeseredettebb ellenségből legjobb barát lehet.

Viktor Emánuel e hó 17-én d. u. érkezett Bécsbe s azóta ünnep van a Lajthán tuli metropolisban. Koronás főt még nem fogadtak oly szívvelgyűléssel, a minőben a „ré galantuomo”, a becsületes király részesül. Minden társalgás, minden beszélgetés tárgyát csak ő képezi, a közérdekeltséget ő monopolizálja. Az egységes Olaszország első királyávalóban a szerencse gyermeke. Nem hiába

mondják alattvalói, hogy 1820. márczius 14-én burokban született, mert azt, a mi becsülvagyó atyjának trónjába került, ő aránylag csekély fáradsággal érte el: a szép, a nagy, az egységes Olaszország koronája oly könnyű szerrel, éretten hullott az ölébe, hogy még a fát is alig volt szükség megvágnia. De a szerencse mellé az ő részéről tapintat is járult. Megértette a kor intó szavát s megindult az egyetlen helyes uton, megadván népének a szabadságot és jogot, amaz alkotmány védelme alatt, melyet atyja Szár-

alattvalói tették atyját. S midőn Károly Albert király évek mulva országába visszatért, ő és neje, Terézia királyné a trónörökös és ifjabb fiukat, a genuai herceget, nem haboztak gondos és szabadelvű nemzetes nevelésben részesíteni.

Midőn Viktor Emánuel koronaherceg 1842. jun. 3-kán összekelt Adelheid főhercegnővel, (Rajner osztrák főherceg, Olaszország alkirálya és Károly Albert egyik nővérének leányával): a szárdinai udvar szorosán látszott Ausztriához ragaszkodni. De már akkor Károly Albert nem minden rokonszenv nélkül nézte az Ausztria-ellenes mozgalmi párt lépéseit. Rajner főhercegnek 1848-ban menekülnie kellett a fölkelés elől, melyet veje is támogatott s Viktor Emánuel követte atyját ama létháboruba Ausztria ellen, mely utóvégre, daczára minden hősi önföladozásnak, Szárdinია leveretésével végződött.

Károly Albert ott kényszerült a csatasikon Novara harczmezején fia javára lemondani a koronáról s számüzetésbe mennén, Viktor Emánuelre bizta az Ausztriával megállapítandó kiegyezést.

A béke megkötöttén, az ifju király mindenkifölött arra gondolt, hogy a háboru által országán ejtett sebeket gyógyítsa, a törvényes szabadságot alkotmánynyal biztosítsa, hogy a forradalmi párt üzemével szemben nyugodtan és mérséklettel lépjen föl, hogy az olasz egységet minden alkalmalal hangsúlyozza, de legkivált, hogy országát védekezéjé lehetőleg kifejtse. Ezáltal megőrizte országát a kudarcoktól s egész Olaszországban rendkívüli népszerűségre

VIKTOR EMÁNUEL.

vergődött. A krími hadjáratban, melyben csapatok is részt vettek, még szorosabban csatlakozott a forradalom hullámai közt ringott, s annak következményei hazátlanlana, megköté ama szövetséget, melynek következménye az 1859-diki háboru lett, midőn

HETI NAPTÁR.

Hónapi-és Hetinap	Katholikus és protestáns naptár	Görög-orosz naptár	Izraeliták naptára	N a p	H o l d		
				hossza	kél nyug.	hossza	kél nyug.
14 Vasár	E 15 Maria nev.	E 14 Salome	2 G 14 Maman.	22	171 39 5 36 6 14	84 39 10 38	este
15 Hétfő	Nicomed	Nikom	3 Anthim	23	172 38 5 38 6 13	97 28 11 37	3 46
16 Kedd	Ludmilla	Caiprán	4 Babilás	24	173 36 5 39 6 10	110 0	regg. 4 28
17 Szerd	Hildeg. Kant.	† Lambert	5 Zakariás	25	174 35 5 40 6 7	121 43 0 39	5 0
18 Csüt.	Irene v.	Richard	6 Mihály	26	175 34 5 42 6 5	133 43 1 46	5 25
19 Pént.	Janusár vért.	† Szilárd	7 Szoerem	27	176 32 5 43 6 4	145 27 2 53	6 46
20 Szom	Eustách	† Pantea	8 Kis assz.	28 S. Nizal.	177 31 5 44 6 2	157 28 0 4	9 3

Hold változása. Újhold 21-én 7 óra 7. 1 perczkor este.